

Antall József egykor elhangzott életinterjúja

Gondolatok Oskó Judit *Antall József – Kései memoár*

című könyvéhez

Antall József miniszterelnök halálának 20. évfordulójára jelent meg Oskó Judit *Kései memoár: Publikálatlan interjúk* című könyve, amelynek hanganyaga 1992 júniusa és 1993 májusa között készült kilenc – 2-3 óras – beszélgetés, amelyek közül hét riport még 1992-ben, az utolsó két rész 1993 májusában került felvételre. A memoár jellegű beszélgetések indító ötletét a szerzőriporter, Oskó Judit így indokolta: „Életében [Antall József] a közvélemény alig tudott valamit személyes sorsáról, a hajdani gyermekkori környezetről, a politikus édesapjáról és nagyapáról, és mindarról, ami meghatározta életét, pályáját, megszabta emberi tartását, hitét és hitelét. Az egyenkét két-háromórás beszélgetésekből egy kivételes személyiség, egy elhivatott, okos, művelt és toleráns ember és politikus képe rajzolódik ki. Az interjúk szövegén nem változtattam, nem szerkesztettem át, nem rövidítettem és nem egészítettem ki, mert úgy hiszem, az élőbeszéd helyenkénti kócosága is hozzátartozik ahhoz a jellegzetes antalli beszédstílushoz, előadásainak hangulatához, amire az olvasók emlékezhetnek. Arra a csapongó, a gondolatmenetből olykor kilépő, sajtós, asszociációs rendszerre, amely nagyon is jellemző szellemi magatartást fejez ki...”

Valóban az Antall József miniszterelnök életével, munkásságával foglalkozó szépszámu irodalom még az 1990-es évek legelején kezdődött, amikor a magyar politikai életben hirtelen megjelent, első szabadon választott országvezető politikus „rejtélyét” akarták többen – a gyakran pattanásig feszült politikai légkörben – megfejteni. Az innen-onnan felszedett „információk keveréke” inkább a szenzációt szolgálták, a lelkes bulvársajtó – Antall József szavaival élve – „kajtatta” az akkor 58 éves miniszterelnök előző, 1989/1990 előtti életútját, szakmai tevékenységét. Az emberi fantázia csapongó állításai és következtetései láttak napvilágot ekkor, amelyekben egy közös vonás volt: nem voltak igazak, gyakran egymásnak is ellentmondottak. 1991-ben jelent meg a *Ki Antall József?* címet viselő, minden újságárusnál kapható füzet (könyvnek is mondták), amelyben az újságíró az utca emberét szólaltatta meg. Elképesztő dolgokat hordtak össze és jelentettek meg, amelynek a célja a lejáratás és a nevetségessé tétel volt. Természetesen erre „hangoltak” a bulvársajtó vicclapjai, így a népszerű Hócipő című hetilap is, ahol még elképesztőbb eseményeket „közöltek” Antall József életéből.

Nagy történelmi fordulókról, kiemelkedő politikusokról valóban hiteles képet „rajzolni” csak történelmi távlatokból, bizonyos idő elteltével lehetséges, amikor már enyhülnek az adott történelmi kor körül kavargó indulatok, bizonyosságot kapnak az ellentéteket szító események okai vagy összetevői, az azokban meghatározó (vagy annak vélt) szereplők szándékai, elképzelései, tetteik „mozgatórugói”. Igazuk van azoknak is, akik csak bizonyos idő múltán kívánnak nagy eseményeket elemezni, hogy tisztázott folyamatok sokoldalú értékelése után hozhassanak időtálló ítéleteket. Mások úgy vélekednek, hogy az ítélkezéshez azonnal hozzá kell kezdeni, az élő tanúk megszólaltatásával segíteni a később megszülető megítélés sokszínűségét. Mindkét megközelítésnek igaza van. E folyamatban rendkívüli fontosságúak a meghatározó politikai szereplők visszaemlékezései, emlékiratai, napjainkban a velük készített úgynevezett „életinterjúk” is, amelyek nem csupán a leírt szándékokról, elképzelésekről, az eseményeket meghatározó összetevőkről

szólnak. Az előbb vázolt ellentétet nem oldotta fel a Modell és Valóság címet viselt háromkötetes munka (1993–1994), amelynek elvi szerkesztésében – 1993 nyarán – még a nagy beteg Antall József is „belefolyt”, hiszen a tudományos tevékenységét, a politikai beszédeit és parlamenti felszólalásait dokumentáló kéziratok és nyomtatott formában megjelent tanulmányai újbóli közléséhez személyes hozzájárulását kellett kérni. Ugyan nem szólt bele a szerkesztés elveibe, de több esetben maga tett javaslatot egy-egy kézirat kicserélésére, mert a tervezettnél jobbnak tartott egy másikat.

Sajnos, a könyvészeti „műfaj” megjelentetésére csak évfordulók adnak lehetőséget, amikor is a könyvkiadók által gyakran „dömping” alakul ki. Ez nem baj, sőt örvendetes esemény, noha azt a látszatot kelti, hogy visszaemlékezések csak „kerek évfordulókhoz” köthetők. Ez vonatkozik a rendszerváltoztatás miniszterelnökére, Antall Józsefre is, aki húsz esztendeje, 1993. december 12-én hunyt el, s aki a nemzet történelmének talán legfontosabb időszakában állt a magyar kormány élén. Életében és halála után „lehetett” kedvelni, egyetérteni vele, sőt indulatosan bírálni, de ma már a vele nem azonos elveket és politikai nézeteket vallók is elismerik karizmatikus politikáját, önfeláldozó tevékenységét és azt, hogy életében „agyonbírált” kormányzása teremtette meg az új állam tekintélyét Európában, akkor formálódott ki az az új Magyarország, amely újból integrálódott Európába. Személyét „izgalmassá” teszi, hogy élete utolsó néhány évében jutott meghatározó politikai és kormányzási feladathoz, előtte középiskolai tanárként, majd tudományos pályán tevékenykedett, mégis érett és felkészült politikusként robbant be a hazai politikai közéletbe és nemzetközi politikába.

Antall József halála után sem csillapodtak az indulatok: 1995-ben látott nyomdai napvilágot Révész Sándor Antall József távolról című könyve, mint az Antall-lal nem rokon-szenvezők nézeteinek összegzése, melyre a „válasz” a Mundus Könyvkiadó által 1996-ban megjelentetett Az ismeretlen Antall József című kötet volt. E könyvben iskolatársak, barátok, pályatársak, tudós kollégák és politikustársak emlékeztek Antall Józsefről, azok, akik már 1990 előtt is ismerték. Mindkét kötet – a másik oldalról – kapott „hideget és meleget”, pozitív véleményt és kemény bíráló szavakat. Ezután mintha a két tábor „kifújta volna” minden erejét, egyik könyvnek sem lett folytatása, elcsendesedtek az indulatok. A választások idején – jobb- vagy baloldali pártpolitikai kötődésektől függetlenül – gyakran hivatkoztak az antalli politikára, elismerően nyilatkoztak személyéről, igaz, a bíráló szavak sem hiányoztak. Helyenként, bár nem túl gyakran, s leginkább születésének vagy halálának évfordulója táján írások jelentek meg a sajtóban, főként az Antall Józseffel készített egykori interjúból merítve, jelezve, hogy szükség lenne egy áttekintő feldolgozásra. Ezt kívánta betölteni Debreczeni József A miniszterelnök című, akkor valóban sikeres könyve, amely minden részletre kitért, teljes áttekintést kívánt adni az 1990–1993 közötti parlamenti és kormányzási munkáról. A könyv egyik hiányossága, hogy a szerző másodlagos forrásokból dolgozott, hiányoztak Antall József hiteles és személyes „megnyilvánulásai”, az emlékiratszerűség vagy az életinterjú ténye. 2001-ben jelent meg az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gondozásában – a Tudós tanárok, tanár tudósok sorozatában – egy Antall József tanári és tudományos munkásságát értékelő könyv, szerényebb megjelenési formában, amely értékes értékelést adott e területekről. (Szerzője ezen ismertető írója.)

2003 őszén, Antall József halálának tizedik évfordulójához közeledvén szinte egy időben három kitűnő könyv is megjelent. Az első az Éghajlat Könyvkiadó jóvoltából közreadott és Marinovich Endre (Antall József kabinetfőnöke) által írt 1315 nap, Antall József naplója című kötet, a másik Radics Péter munkáját dicsérő Antall József. Ország és miniszterelnök 1989–1990 (Interjú és korrajz), amelyet a Lexika Kiadó jelentetett meg

Székesfehérváron. A harmadik a Kairosz által kiadott, Tar Pálnak, Antall József gyerekkori barátjának, később személyes tanácsadójának tollából született visszaemlékezés (In memoriam Antall József). E három könyv kitűnő, bár műfajilag különbözik egymástól. Marinovich Endre naplószerűen beszéli el a miniszterelnök hétköznapjait, bepillantást enged a reggeltől éjszakáig dolgozó Antall József mindennapjaiba. Radics Péter (MTV tudósító és újságíró) könyve különös történettel rendelkezik: még a kerekasztal-tárgyalások idején került Antall József környezetébe, akkor megkezdett beszélgetéseik Antall József miniszterelnökségének első félévében folytatódtak, az előre elkészített és megbeszélte kérdéssorozatokra akár szóban, akár írásban részletes válaszokat kapott, Antall beszélt életéről, tanári és tudományos pályafutásáról, politikába lépése pillanatairól, az első szabad választásokról. Valóban izgalmas olvasmány Radics Péter könyve. Kár, hogy annak idején nem jelenhetett meg, mivel maga Antall József kérte a szerzőt a kiadástól való elállástól. Az az igazság, hogy maga Antall József – az élesedő politikai viták közepette – gondolkodóba esett, hogy a kötet megjelenése nem gerjeszti-e tovább az értelmetlen és a helyzetet rontó vitákat. Radics Péter az MTV washingtoni tudósítója lett, hazatérése után nem talált munkájának kiadót, végül saját költségén jelentette meg Székesfehérváron. Ettől függetlenül Radics Péter kiváló, s fontos könyvet írt.

Tar Pál könyvében Antall Józseffel való barátságát írja le gyermekkoruktól a miniszterelnök haláláig, sőt azután is, amikor szentszéki követként diplomáciai feladatot teljesített. A visszaemlékezés középpontjában Antall József áll, a diáktárs, a barát, a politikus, a miniszterelnök és legfőképpen az ember.

Néhány évvel később, 2006-ban látott napvilágot a Jeszenszky Géza – Kapronczay Károly – Biernaczky Szilárd szerkesztette, a Mundus Könyvkiadó által kiadott A politikus Antall József című tanulmánykötet, amely politikus pályatársak visszaemlékezéseit gyűjtötte össze. Lényegében Az ismeretlen Antall József „kötetpárja”, szinte folytatása az 1996-ban megjelent munkának. Ezt a kötetet, valamint a Modell és Valóság kötetét később az Antall Alapítvány újból kiadta, mivel az előző kiadásokat a könyvkereskedelemben már nem lehetett elérni.

Antall József születésének 80. évfordulóján jött nyomdai napvilágra Az orvostörténész, művelődéstörténész és tudományszervező Antall József címet viselő, a Magyar Orvostörténelmi Társaság, a Semmelweis Orvostörténelmi Múzeum, Könyvtár és Levéltár és a Magyar Tudománytörténelmi Intézet gondozta tanulmánykötet. A vaskos könyv Antall József még meg nem jelent kéziratait, tanulmányait, ma már elérhetetlen folyóiratokban megjelent írásait, válogatott levelezését, tervezeteit tartalmazza, bepillantást engedve 1990 előtti munkájába, tudományos tevékenységének területeire, mindazokba a dolgokba, ami akkor foglalkoztatta, de ez az időszak is egy teljes életművet tartalmaz. A kötetet Kapronczay Károly válogatta és rendezte sajtó alá, az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenhetett meg.

A most kijött Antall-kötet sok hiányt pótol: az eddig kiadott visszaemlékezések – függetlenül politikai indító okoktól – alig tudtak eredeti dokumentumokra, visszaemlékezésekre támaszkodni, ettől talán Radics Péter köteté kivétel, de az is csak 2003-ben jelent meg. Oskó Judit köteté húsz év „csuszással” került az olvasó és az Antall munkásságával foglalkozó kutatók kezébe. A könyv valóban a néhai miniszterelnök önvallomása, az utolsó beszélgetés alig fél évvel halála előtt lett hangszalagra rögzítve. Oskó Judit bevezetőjében részletesen elmondja a riportok történetét, azt is, hogy a szerkezeti felépítésben Antall József meghatározó szerepet játszott. A beszélgetések Antall József egész életútját követik nyomon, nagyobb rálátást adva az akkori közelmúlt politikai eseményeire, a rendszerváltoztatás bonyolult folyamatára, kompromisszumaira és a koalíciós kormány

működésére. Antall József a korábbi vele készített riportokban is kiemelten beszélt családjáról, azokról a meghatározó eseményekről és tényezőkről, amelyek befolyásolták életének alakulását. Itt is szólt ezekről, talán részletesebben édesapjáról, id. Antall Józsefről, a szociálpolitikusról, a második világháború után felállt első koalíciós kormány miniszteréről. Ez a „fejezet” olyan nagyszerű elemzést ad az 1945–1949 közötti évekről, politikai szereplőiről, amihez hasonlót ritkán olvashatunk.

Ezen ismertetésnek korlátai vannak, így lehetetlen minden riportot részletesen felvázolni, de különösen kiemelendők a rendszerváltoztatás előtti történéseket, a politikai csoportosulások és pártok megalakulását, átformálódásait érintő részek, külön figyelmet szentelve a későbbi koalíciós partnerekre, a pártok szervezőire és a személyekre. Itt elsősorban a „kiszegzárakra” és az MDF-re koncentrált, de izgalmas történések sorozata a kerekasztal-tárgyalások eseményei is. Kiemelkedő fejezetet alkot az a rész, amikor a külföldi államférfiakkal történt kapcsolatfelvételtől, velük folytatott tárgyalásokról esik szó. Az Antall Józseffel folytatott beszélgetések során elbeszélésre került több olyan esemény is, amit az akkori sajtó – akarattól vagy kellő információ hiányából – félremagyarázott.

Antall József kiváló szónok és elbeszélő volt, itt is megcsillantotta képességét. Erről így szól Osskó Judit: „Szeretném hinni, hogy ebből a beszélgetéscsokorból hitelesen megismerhető Antall József gondolkodásmódja, értékrendszere és kirajzolódnak egyéniségének azok a vonásai, amelyek hivatali ideje alatt rejtve maradtak a nyilvánosság előtt.” Az sem lebecsülendő feladat, amikor hanganyagból írott szöveget kell „varázsolni”, mivel a beszélt szöveg más hangulatú és sodrású, mint a papírra rögzített változat. Közismert, hogy Antall József mondatokba „szerkesztett” módon tudott beszélni, ami távol állt a diktálástól, erre a képességre születni kell. Ez érződik ki az Antall-interjúk írott szövegéből is: aki ismerte Antall Józsefet, ezt a beszédstílust „hallja” a könyvet olvasva.

Ezzel kapcsolatban kell ismét Osskó Juditot idézni: „Az interjúk szövegén nem változtattam: nem szerkesztettem át, nem rövidítettem és nem egészítettem ki, mert úgy hiszem, az élőbeszéd helyenkénti kócosága is hozzátartozik ahhoz a jellegzetes antalli beszédstílushoz, előadásainak hangulatához, amire az olvasók emlékezhetnek. Arra a csapongó, a gondolatmenetből olykor kilépő, sajátos asszociációs rendszerre, mely nagyon is jellemző szellemi magatartást fejez ki. Ez az interjúfolyam ugyanis dokumentum, melynek módosítását, átformálását az ő közreműködése nélkül nem volna illő végrehajtani.”

A szöveget Buzinkay Géza gondozta, és ő írta a jegyzeteket, ezekben tömör összegzést adva egyes, ma már feledésbe merült, akkor közismert eseményekről, személyekről stb.

(Osskó Judit: Antall József. Kései memoár. Publikálatlan interjúk. Bp., Corvina, 2013, 286 p.)